

gurarla ó comprobarla ab algun adagi ó
authoritat dels escrits cathalans.

He reduit las reglas á cert principis,
donantlas per aquest medi orde, méthodo y precisió, no perdent de vista la
llengua llatina, que es la mare de la
cathalana, y també á sas germanas la
castellana, francesa é italiana; imitant
en assó als físichs, que juntan diferents
experiencias, y fundan sobre ellas un
sistema ferm, segur y constant.

En quant als apóstrofs es de advertir:
que los uso sols en las sinalefas, mes
no en las demes figuras per las rahons
compresas en lo tractat de ortografia.

No obstant tot lo precedent, si ma
insuficiencia ha pogut descubrir en la
llengua cathalana alguns raigs del seu
resplandor, bellesa y hermosura; un in-
geni mes felis, quant emprenga aquest
traball, sabrá penetrar y fer patents ab
mes acert los primors de dita llengua.
Basta haver jo obert lo camí pera tenir-
ne despres un' altra mes perfeta.

Nora. Suplico al discret lector que se digna
comunicarme amistosament las faltas que hauré
comes en esta obreta, pera advertirlas en lo últim
full, ó esmenarlas en lo cas de haver de ferse al-
tra impressió; puix es cert que: *Non omnis fert
omnia tellus.*

ORIGEN

DE LA

LLENGUA CATHALANA.

No es, donchs, la llengua cathala-
na una gerga ó un dialéctich obscur,
voluntari y difícil de enténdre, com
falsament pensan alguns, sino propria
y verdadera llengua; puix consta de
totas las parts de que déu constar una
llengua, com son noms, pronomes,
verbs, particips, preposicions, adver-
bis, interjeccions y conjuncions, y de
totas las veus ab que cada nació expre-
sa sos conceptes.

Ha estat dita llengua per molts anys
llengua de corts, la qués parlava en
lo palaci, y molt apreciada del senyor
rey don Jaume y demes reys de Aragó.
Tots nostres privilegis, induits, decrets,
capítols, constitucions y altres docu-
ments de la antiguitat son impresos en
cathalá. Aquesta es la llengua ques par-
la, no sols en Cathalunya, sino en
Valencia, Rosselló, Mallorca, Menor-

ca y en otras parts , ahont los cathalans la portáren ab sas conquistas. Alguns pensan que prové del llemosí ; pero lo cert es que es filla llegítima de la llatina , y tal vegada mes que molts altras , que se aprecian de serho de tan noble mare . (*) Sabuda cosa es que los romans ocupáren la Espanya

(*) No hi ha dubte que la llengua catalana té semblansa ab la del Llemosí y de la Provensa ; mes perçó no hi ha motiu pera dir , que nostra llengua es la llemosina ó provensal . Se pot dir solament , que totas tres se derivan de la llatina ; ó be que com á ve-hins nos hem comunicat algunes paraulas y expressions , axí com alguns usos y costums . Mes prest es de crerer , y no faltan documents pera probar , que la llengua catalana fou portada á aquellas provincias per los comptes de Barcelona , y que ditas llenguas se han enriquit ab la nostra . Quedarà convençut en esta materia qui llegescia lo núm . v. de las notas del erudit condeixible meu don Antoni de Capmany y de Montpalau en lo tomo ii. de las memorias históricas sobre la marina , comers y arts de la antigua ciutat de Barcelona , ab las que ha ilustrat y ennoblit la patria , qual ingeni està bastantament acreditad per las moltas obras que ha dat al públich .

per mes de vuyt sigles , y la domináren tota per espay de sis cents anys . ¿Qué molt que ab tan llarch temps introduissen per tot la sua llengua ? (*)

Buscan alguns authors , quál era aquell primitiu llenguatge del que diu la sagrada Escritura , Gen . 11. Erat terra labii unius . Diu Gravessou en lo diàlogo 2 del llibre 1 de sa hist . eccl . que era la hebreia , de la qual se formáren , segons Tomasino , no sols la caldea , árabe y fenicia , si també la grega , llatina , saxôna y teutònica . La castellana , catalana , francesa é italiana y molts altras son derivadas de estas . De la catalana se véu mes lo seu orígen llatí .

¿Qui dirá que las paraulas catalanas : *porta* , *escala* , *oliva* , *os* , *cor* , *ampolla* , *finestra* , *ordi* , *palla* , *front* , *font* , *pluja* , *gel* , *glassada* , *fum* , *vesch* , *vert* , *ferro* , *bou* , *ginesta* , *clau* , *genoll* y molts altres no son mes connexas y semblants á las llatinas : *porta* , *scala* , *oliva* , *os* , *cor* , *ampulla* , *fenestra* , *hordeum* , *palea* , *frons* , *fons* , *pluvia* , *gelu* , *glacies* , *fumus* , *viscus* , *virus* , *ferrum* , *bos* , *genista* , *clavis* , *genu* , que (per exemple) las castellanas : *puerta* , *escalera* , *aceytuna* , *hueso* , *corazon* , *redoma* , *ventana* , *cebada* , *paja* , *frente* , *fuente* , *luvia* , *yelo* , *escarcha* , *humo* , *liga* , *veneno* , *hierro* , *buey* , *retama* , *llave* , *rodilla* ? Poden ser mes sonoras , pero no tan llatinas , com diu D . Ignasi Ferreras .

(*) Los romans vinguéren á Espanya en lo

Entre moltes coses que proban son orígen llatí, es que casi totes las paraulas de dita llengua son, ó enterament llatinas, ó se coneix clarament que se derivan de elles, com se veu en los exémples següents:

Lo fel	en llatí	<i>fel.</i>
La mel		<i>mel.</i>
La sal		<i>sal.</i>
La ànima		<i>anima.</i>
La opinió		<i>opinio.</i>
La gallina		<i>gallina.</i>
Lo color		<i>color.</i>
La palma		<i>palma.</i>
Lo capó		<i>capo.</i>
Lo amor		<i>amor.</i>
La figura		<i>figura.</i>
La religió		<i>religio.</i>
La familia		<i>familia.</i>
La victoria		<i>victoria.</i>
La materia		<i>materia.</i>
La àncora		<i>ancora.</i>
La ciencia		<i>scientia.</i>

any 216 ántes de Christo. Los godos entráren en lo any 416 de la era christiana, y acabáren de expellir als romans en 623. Los àrabes la invadíren en lo any 714.

La fàbrica	<i>fabrica.</i>
La qüestió	<i>qüestio.</i>
La memoria	<i>memoria.</i>
La miseria	<i>miseria.</i>
Y moltas altres.	

Dihem també en cathalá: Lo pa, que se deriva de *panis*.

Lo vi	de	<i>vinum.</i>
Lo fill	de	<i>filius.</i>
La vida	de	<i>vita.</i>
Lo drach	de	<i>draco.</i>
Lo rey	de	<i>rex.</i>
La tos	de	<i>tussis.</i>
La torre	de	<i>turris.</i>
Lo decret	de	<i>decretum.</i>
Lo oli	de	<i>oleum.</i>
Lo remey	de	<i>remedium.</i>
La castanya	de	<i>castanea.</i>
Lo vent	de	<i>ventus.</i>
Lo pare	de	<i>pater.</i>
Lo secret	de	<i>secretum.</i>
Lo sum	de	<i>fumus.</i>
La font	de	<i>fons.</i>
La mare	de	<i>mater.</i>
La bondat	de	<i>bonitas.</i>
La canastrা	de	<i>canistrum.</i>
Y moltas altres, com advertirà qual-sevol fácilment.		

Lo mateix se observa en los noms
adjectius , com :

Lo bo	en llatí	<i>bonus.</i>
La bona		<i>bona.</i>
Lo sant		<i>sanctus.</i>
La santa		<i>sancta.</i>
Lo útil		<i>utilis.</i>
Lo docte		<i>doctus.</i>
La docta		<i>docta.</i>
Lo prudent		<i>prudens.</i>
Lo fácil		<i>facilis &c.</i>

La conjugació dels verbs cathalans
mostra també son origen llatí , puix
dihem en cathalà : *jo amo , tu amas ,*
ell amá , nosaltres amam , vosaltres
amaeu , ells aman : jo amava , tu ama-
vas , &c. igualment que en llatí : ego
amo , tu amas , ille amat , &c.

Conserva també la llengua cathalana
en la composició de las paraulas las
mateixas preposicions de que se serveix
la llengua llatina , com :

<i>Ab</i>	en abusar	<i>abuti.</i>
<i>Abs</i>	en abstener	<i>abstinere.</i>
<i>Ad</i>	en administrar	<i>administrare.</i>
<i>Con</i>	en convenir	<i>convenire.</i>
<i>De</i>	en depositar	<i>deponere.</i>
<i>Ex</i>	en exposar	<i>exponere.</i>

<i>In</i>	en informar	<i>informare.</i>
<i>Inter</i>	en interposar	<i>interponere.</i>
<i>Ob</i>	en obtener	<i>obtinere.</i>
<i>Per</i>	en perjudicar	<i>perjudicare.</i>
<i>Pro</i>	en procurar	<i>procurare.</i>
<i>Pre</i>	en prevenir	<i>prevenire.</i>
<i>Re</i>	en reduplicar	<i>reduplicare.</i>
<i>Se</i>	en separar	<i>separare.</i>
<i>Sub</i>	en subvenir	<i>subvenire.</i>
<i>Trans</i>	en transformar	<i>transformare.</i>

Y otras , com *envestir , entretenir , &c.*

La sintaxis y construcció de la llen-
gua cathalana es també enterament lla-
tina , per exêmeple :

Al principi criá *In principio crea-*
Dèu omnipotent lo *vit Deus omnipotens*
cel y la terra. *cælum et terram.*

Formá lo home del *Formavit hominem*
fanch y lo anomená *ex limo , et vocavit*
Adam. *illum Adamum.*

Cessá de la obra en *Cessavit ab opere*
lo dia seté , y lo san- *die septimo , et san-*
tificá. *tificavit illum.*

Ademes se troban en los escrits cláu-
sulas y períodos , que son casi cathalans
y llatins , com :

Qué inútils , qué *Quām inutiles ,*

malas son las gents, quām malae sunt gen-
que depravan tants tes, quæ depravant
animos. tantes animos.

Pero, si se aplican Tamen, si se apli-
en art útil, donan cant arti utili, dant
grans fruyts.

Los godos entráren en est principat en lo sigele v., y expelliéren de ell als romans; mes per axó no se mudá la llengua, porque estos se conformavan ab la del pais que conquistavan. Ab tot en lo discurs de tres cents anys que ocupáren esta província, no poguérén ménos de introduhir algunas novas veus, com: arbós, brassói, bándol, camisa, compás, capa, fusta, gat, gos, got, daga, escaramussa, rabassa, respall, soroll y otras, que son godas, segons los intelligents en aquella llengua. A las horas fou quant se deixá la declinació dels noms, y se introduhí poch á poch lo usar de eils sens casos. Deixáren també los godos la passiva dels verbs, substituhint en lloch de ella lo verb ser ab lo particip de altre verb. Mudáren algunas personas de la activa, alteráren las terminacions, y també la pronunciació y ortografia, anyadint,

variant ó invertint alguna lletra, y quezá la llengua Ilatina desfigurada, perdent cada dia mes y mes de son origen.

Quant los moros intundáren la Espanya, lo árabe se feu comú y vulgar en algunas provincias, de lo que se lamentava lo mártir sant Eloy en lo sigele ix.; mes Cathalunya conservá sempre lo us de sa llengua y lo exèrcici de la religió christiana. Ab tot quedáren del árabe algunas veus, com:

Alhaja	de	haja.
Arrabal	de	rabad.
Bellota	de	bollota.
Gayta	de	gaita.
Masmorra	de	matmorra.
Porra	de	porrat.
Rapás	de	rapaz.
Tassa	de	taza.
Tarima	de	tarima.
Xábeja	de	xabeg.
Trutximan	de	trujimin.
Samarra	de	zamarra.
Matraca	de	matrac.

Y adquirint nostra llengua cada dia nous vocables, ha arribat al nostre

temps del modo que nosaltres ara la parlam (*).

Preguntarà algú tal vegada: ¿ Ántes de la dominació dels romans en Espanya , qué llengua se parlava en Cathalunya , si era la grega , la fenicia , la celta ó la carthaginesa ? A lo que responch : que se troben medallals é inscripcions de aquells sigles remots , pero no se ha pogut averiguar de qué llengua son , ni sols conéixer lo carácter y figura de la lletra . Es no obstant de presumir , que la llengua ques parlaria á las horas , seria lo *greco-vulgar* ;

(*) Petitas mostras de la decadencia de la llengua llatina en esta província , y de la formació de la llengua cathalana.

S I C L E X

« Nos supradicti donamus hanc terram , ut plantes in ea mayolum , sicut mos est . Et quando istum mayolum fuerit de partir , volo ut partamus eum , si non , in damno sit .”

“ Ego in Dei nomine , ego Hector et Pontius de Cambolas , et ego Falcás , d'est hora ad enant home ne semena , que sien en la villa de Prádis farán contra aquez , ó no farán , tro l'Abet et lo Prior una vice vel duas , et si facen in damno sint .”

perque los grechs se establiren en aquesta província , y singularment en Empúries , Rosas y costas del Mediterráneo , com los celtas en las riberas del Ebro , y los fenicios , los pénos ó carthaginesos en lo restant de la Espanya . En comprobació de axó es , que los cathalans conservan encara algunas paraulas que se derivan del grech , com :

Abrás	de	<i>brasso.</i>
Bolitx	de	<i>bolos.</i>
Broma	de	<i>broma.</i>
Cara	de	<i>cara.</i>
Cima	de	<i>cyma.</i>

“ Pro Deo amor pro christian poble et nostro comun salvament , dist di en avant , in quant Deus dedit , fradre Karolo nil facet , et si facet in cada una in damno sit .”

S I C L E XI.

“ In Dei nomine &c. Esta es avenencia y cambi , que fecit Climent de Prats , de tota la heretat , nominata *sancti Petri* , que la havia y devia ad haver in termeno de Galtis , y sobre esta convenientia ficerunt pro romper sus cartas , que tenian de la heretat co nombrada .”

Patge	de	païs.
Rajar	de	rajo.
Tomba	de	tymba.
Ballar	de	ballizo.
Braimar	de	brameomay.
Tall	de	thállos.
Lloba	de	lope.
Pelear	de	peleo.
Espinach	de	espinacon.
Calar	de	chalao.

Y altras, que frequentment se troban en los authors.

Sobre tot es de sentir, que esta llengua per tants titols recomendable ab

S I G L E X I I I .

« Deuhen saber que nul hom pot plantar arbres apres de son vehí, en camp, ne en vinya, ne en hort alber, ne salzer, ne ladorer, ne olivera, ne morer, ne algun arbre, qui puig ultra tres destres dalt, sino luny de son vehí, é dins lo seu XII palms des-tre.”

“ Encara que tot altre arbre quis plant en hort, ó en vinya, ó en camp ques déu llynyar de la honor de son vehí, tant que com engruxerà, quey haja vi palms destre cum-plits, sino quel haurà arrancar, si per lo ve-hí nes request.”

lo discurs del temps, y de esta part de alguns anys ha perdut molt de sa gracia y hermosura; y desde las últimas corts celebradas en lo monastir de sant Francesch de Barcelona en lo any 1702, ha quedat un poch olvidada, y confus lo modo de escriurerla. Axí, donchs, me he proposat dar las seguentz reglas, pera escriurerla ab coneixement, soltura y desembras. Y ates que nostra llengua quant se parla usa moltaas figuraz gramaticals ortogràficas, que la fan concisa, enèrgica,

S I G L E X I V .

» En nom de Déu sia. Aquestas son las ordenacions quel senyor rey en Jaume de bona memoria, ha fetas en la ciutat de Barcelona, ab conceli dels promens de la ciutat. E ab tots aquells sabis, que en la sua cort eren, » á be é á bon estament de la ciutat. E á pau, é concordia de totes les gents, qui son » é per tot temps a qui habitaran. E açó fonch » com los morabatins foren ordenats á totes les honors á pagar per cents, per quiscon morabati, nou sous barcelonesos.”

Ademes se troban en los escrits del sige XVI encara mescladas moltas paraulas llatinas, per exemple en la recopilació dels capítols de

lacónica y elegant, y forma ab ellas tal contracció y unió de paraulas, que es la admiració dels estrangers, per qual motiu alguns de nosaltres se troban també embrassats en escriuirla ab perfecció; perçò manifestaré en un petit tractat totas las figures gramaticals ó modos diferents de parlar, que poden esdevenir en la escriptura, y que estan mes en us en los escrits cathars.

cort pág. 294. se diu: » En lo cas de trobarse » *fraus*, tu lo arrendatari la potestat de apor- » társenos», *præmaxime* si se considera, que » segons cap. de corts té fisch la casa, lo qual » procheix *hic* sempre *captis pignoribus*. Y que » per capitols de corts *nunç pro tunc*, té » la casa oficial destinat pera entregarse y en » carregarse *incontinenti* de las mercaderies apre- » sas en frau *privativè ad quoscumque*.”

» En los capitols de corts de 1702 se ordena » que los deputats no pugan gastar ditas *pecu- nias*, y que ditas *pecunias* servescan solament » per la defenció dels drets de la generalitat.”

Y Jaume Roig en lo llibre de les dones diu: » Dels christians pus de vint *millia* feu- » ne matar. La *parella* en dot ha trenta *millia* » sous, *hoc* pagaders.”

Bastará lo que fins aquí he dit per la fi-

Ians de 1600 y 1702, comprobanho tot ab una multitut de exèmples, adagis y proverbis, que son lo depòsit y conservació de totas las llenguás (*), y faré la anàlisis de cadaú de ells, pera conéixer be las suas parts, dels quals se podrán fàcilment enténdrer los demes.

cil y perfeta comprehenció de la decadència de la llengua llatina en est principat, y del origen y descendencia de la catalana.

Enf., de estos principis se véu que la llengua catalana es un dialecto, que formá la corrupció de la llengua llatina, com també ho son la castellana, francesa é italiana. Qui vulga informarse de axó mes per extens, llegessa la *idea del llenguatge vulgar* en lo tomo I. de la R. Acad. de Bonas Lletres de la ciutat de Barcelona pág. 571. Ahont se veurà també: que ningú de nostres authors antichs, com lo rey don Jaume I., Ramon Montaner, lo rey don Pere III. y lo rey don Fernando I. en sas constitucions, ni altres diuhen, que nostra llengua sia llemosina, sino catalana; y axi es una equivocació y error dir lo contrari.

(*) Los adagis, refrans ó proverbis son unas sentencias breus generalment rebudas, que passan de uns á altres de generació en generació

Se notarán també en esta obreta algunas particularitats de la llengua catalana molt dignas de saberse.

sempre las mateixas , inalterables y permanents; y conservan en totas las llenguas la puresa del llenguatge , y contenen en pocas paraulas lo que los gramàtichs en llargas y penosas reglas. Perçó es de notar lo que diu don Juan de Yriarte, en alabanza de don Gregori Mayans y Siscar ab estas paraulas : *Diestro en valerse de la philosophia vulgar en beneficio de la gramatica, todo lo resuelve, y autoriza con numerosa copia de refranes: y no sin gravísimo fundamento; pues estos, en mi juicio, son los textos mas eficaces y convincentes para el intento, así por su notoria antigüedad, como porque, perpetuándose con la tradicion del pueblo, que en materia de lenguas no suele ser tan inconstante como en las demás, conservan la primitiva pureza del idioma.* Mayans tom. 2 de las cartas, carta 69. pág. 340.

GRAMÁTICA DE LA LLENGUA CATALANA.

LA gramática es lo art que ensenya á parlar y escriurer correctament. Se divideix en quatre parts, que son : *analogia, sintaxis, ortografia y prosodia.*

ANALOGÍA.

LA analogia es la primera part de la gramática , que fa conéixer las paraulas ó parts de la oració ab totas sas proprietats , variacions y circumstancies. Las paraulas ó parts de la oració de la llengua catalana son de vuyt especies , com las de la llengua llatina , á saber : *noms, pronoms, verbs, particips, preposicions, adverbis, interjeccions y conjuncions.* Mes , ántes de tractar de estas parts , diré alguna cosa del article. □